

АНАЛІЗ МАКРОЕКОНОМІЧНИХ ІНДИКАТОРІВ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Досліджено макроекономічні індикатори економічного зростання України; проаналізовано основні тенденції їх розвитку; проведено факторний аналіз джерел економічного зростання за моделлю Р. Солоу; визначено індикатори економічного розвитку, орієнтовані на створення нової якісної ресурсної бази економіки в контексті національної безпеки; розкрито значення амортизаційної політики як важливого стимулюючого фактора.

Ключові слова: амортизаційна політика, інвестиційні джерела, індикатор, економічне зростання, основні фонди, національна безпека.

Важливим завданням сучасної економічної політики є створення надійної системи забезпечення економічної безпеки, ґрунтуючись на її цілях і принципах, як складової цілісної системи гарантування національної безпеки України. Будується така система шляхом створення нормативно-правової бази, що регулює відносини у цій сфері, визначення основних напрямів діяльності органів державної влади, формування відповідних органів забезпечення економічної безпеки та вироблення механізмів контролю і нагляду за їх діяльністю. Система складається з органів законодавчої, виконавчої і судової гілок влади, підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян, які діють у межах своїх повноважень, визначених чинним законодавством.

Однією з основних проблем сучасної України є криза індустріальної системи та формування соціально-економічних основ постіндустріального суспільства. Центральним завданням економічної політики держави залишається забезпечення умов для досягнення досить високих темпів економічного зростання при одночасній структурній трансформації економіки країни в руслі постіндустріалізму.

Метою статті є дослідження макроекономічних індикаторів економічного зростання України; аналіз основних тенденцій їх розвитку; визначення індикаторів економічного розвитку, орієнтованих на створення нової якісної ресурсної бази економіки в контексті національної безпеки.

Проаналізуємо основні джерела фінансування реального сектору економіки України, в яких за минулий період зростання спостерігалися диспропорції.

При темпах зростання ВВП від 5,9 % (у 2000 р.) до 15,7 % (у 2011 р.) зростання надходження прямих іноземних інвестицій становило від 1,26 % (у 2000 р.) за абсолютних щорічних сум від 0,5 млрд до 1,5 млрд дол. США, що загалом на початок 2012 р. дорівнювали 49,36 млрд дол. США (для порівняння: розмір інвестицій в економіку Китаю тільки в 2010 р. був близько 105,74 млрд дол. США). Темп зростання інвестицій в основний капітал – від 14,4 до 22,4 %, що становить від 13,89 до 15,88 % від величини ВВП. Можна зробити висновок про акценти, які варто розставити при підготовці фінансової складової в реформуванні національної економіки для підвищення конкурентоспроможності країни на міжнародному просторі.

Обсяг власного фінансування в основний капітал навіть за таких низьких абсолютних показників, які ще й знецінені рівнем інфляції (цей показник у статистичних довідниках подається у фактичних цінах), удвічі–втричі вищий, ніж іноземне інвестування. До того ж, щоб виправити становище щодо відновлення основних фондів і почати реструктуризацію промисловості, з урахуванням відставання, допущеного у 2005–2011 рр., потрібен рівень інвестицій не менше 40 % ВВП. Але це неможливо за відсутності відповідної амортизаційної політики (сподівання на зовнішнє інвестування дуже непевні в умовах політичної та економічної нестабільності, в яких перебуває наша країна вже 22 роки).

Установлення необхідної норми амортизації при реальній ринковій ціні основних фондів привело б до високого рівня інвестиційного капіталу для модернізації, реконструкції основних фондів, і вітчизняні виробники отримали б можливість протягом 5–10 років стати конкурентоспроможними на внутрішньому та зовнішньому ринках.

До того ж на фоні зростання балансових систем провідних зарубіжних країн і за занепаду вітчизняних (при повній орієнтації вітчизняної економіки на валові показники розвитку та байдужості до джерел цих показників) можна говорити про нову загрозу глобалізації, якої раніше не було: “опозитна динаміка глобальних фінансових систем”. Цей феномен створює високі соціальні витрати не тільки для нинішніх, а й майбутніх поколінь. У Франції Національне бюро балансів та інші професійні організації фінансистів і економістів на щорічних форумах розглядають стан національного багатства не за розміром доданої вартості, а за даними територіальних і галузевих балансів, тобто за величиною активів, на яких виробляється ця вартість. Звіти про стан фінансових балансів є додатком до закону про бюджет і основою для розроблення національних планів розвитку цієї країни.

На жаль, курс розвитку вітчизняної економіки, спрямований на показники ВВП, не привертає достатньої уваги до стану фінансових балансів суспільства. У результаті високих темпів зростання ВВП балансова вартість багатьох великих компаній стала менше їх річного прибутку. Усе це є причиною поглиблення прірви у рівнях розвитку багатих і бідних країн. Причому позиція України тут не на висхідній, а на спадній частині. Причина цього – зростання нееквівалентного обміну. Прірва ця з часом збільшується, перебуваючи у прямому або непрямому зв’язку з процесами та наслідками глобалізації.

Розкриття рушійних сил, причин і процесів, що обумовлюють і визначають характер економічного зростання, дає можливість прогнозувати поведінку економічної системи при зміні визначених кількісних і якісних її параметрів, на підставі чого була обрана модель для дослідження джерел і факторів зростання вітчизняної економіки.

Фактори праці й капіталу є основними змінними в моделі економічного зростання Р. Солоу. Для оцінки фактора праці необхідно проаналізувати кількісні показники, що характеризують демографічну ситуацію в країні, становище на ринку праці, а також динаміку цих показників за розглянутий період.

Аналіз ринку праці України доцільно розпочати з двох зауважень, що стосуються тенденцій, які впливають на його стан. По-перше, з переходом від командно-адміністративної до ринкової системи господарювання в Україні почалося активне формування ринку праці як такого, тому слід враховувати вплив, який чинить на цей процес специфіка перехідного періоду. По-друге, у зв’язку зі змінами економічних відносин і факторами геополітичного характеру в країні відбуваються процеси структурної перебудови економіки, а отже, структура зайнятості населення країни піддається значним галузевим коливанням.

Протягом досліджуваного періоду в Україні стійко знижується чисельність постійного населення. Негативні соціально-економічні і геополітичні умови відбиваються на демографічній ситуації країни. Коефіцієнт природного приросту на 1000 осіб різко зменшився після здобуття Україною незалежності. Істотно збільшилася смертність населення.

Якщо чисельність постійного населення стійко знижувалася протягом усього періоду, то динаміка трудових ресурсів практично не піддавалася коливанням. Це свідчить про те, що внаслідок негативних соціально-економічних і геополітичних умов дедалі більше людей, які не належали до економічно активного населення, змушені були виходити на ринок праці з метою забезпечення свого існування. Тим більше, як свідчать статистичні дані, протягом останніх восьми років попит на робочу силу в Україні дещо зріс. Якщо у 2000 р. потреба підприємств і організацій у працівниках на заміщення вільних робочих місць та вакантних посад становила 68,2 тис. осіб, то у 2003 р. – 138,8 тис., а у 2006 р. – 169,7 тис. осіб. Така сама тенденція збергалася і 2008 р., хоча протягом 2009–2011 рр. потреба у працівниках знизилася вдвічі.

Наостанок потрібно обчислити деякі вихідні параметри для розрахунку, необхідні для побудування моделі Р. Солоу. Україна має досить рівномірну негативну динаміку населення і робочої сили, тому для розрахунку беруть усереднені показники за 2005–2011 рр. Середньорічний темп приросту населення становить $-0,44\%$, а економічно активного населення – $-0,13\%$. На основі цього припущення приймемо коефіцієнт темпу приросту кількості робочої сили n у моделі Р. Солоу таким, що дорівнює $-0,0013$.

Отже, маючи дані про зайнятість населення та визначивши темп зростання кількості населення загалом й економічно активного населення зокрема, проаналізуємо капіталоозброєність праці. Це ключова змінна моделі Р. Солоу. Для економічного моделювання

необхідно визначити загальну величину капіталу виробників продукції, норму вибуття капіталу, величину амортизації і дослідити динаміку цих показників.

Розрахуємо один з параметрів моделі Р. Солоу норму вибуття капіталу δ . Для цього потрібно співвіднести величину вибуття активів до їх загального обсягу. Розглядаючи період 2005–2011 рр., констатуємо, що норма вибуття основного капіталу не зазнавала великих змін і становила відповідно 4,0; 3,7; 3,7; 2,8; 2,7; 0,2; 0,2 % (таблиця). Отже, середня норма вибуття за досліджуваний період – 2,5 %. Приймемо величину δ такою, що дорівнює 0,025.

Оскільки модель Р. Солоу розглядає норму заощаджень як величину, що визначає рівень капіталоозброєності економіки, то для аналізу динаміки нагромадження капіталу необхідно дати оцінку тенденцій розвитку інвестиційної активності й зміни в співвідношенні споживання і заощаджень економічних суб'єктів. Для цього охарактеризуємо джерела інвестицій і оцінимо наявний механізм формування та використання інвестиційних потоків.

Динаміка інвестицій в основний капітал в Україні хоч і позитивна, але нестабільна, що можна пояснити несприятливим інвестиційним кліматом. Також велику частку в інвестиціях мають підприємства й організації, які інвестують близько 60 % усіх коштів. Але внутрішні фінансові ресурси в Україні, зосереджені на підприємствах, вкрай обмежені: у 2010 р. фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування становив лише 54 443,5 млн грн, а в 2011 р. – 91 045,4 млн грн, що недостатньо навіть для покриття вибуття капіталу, не кажучи про розширення виробництва. На основі цих показників вирішувати завдання економічного зростання практично неможливо. Зазначимо, що держава знизила свою інвестиційну активність у 2009–2011 рр. Помітне також зростання іноземних інвестицій в основний капітал у 2011 р. Але найпозитивніша тенденція в структурі інвестицій – підвищення активності банків у видачі кредитів. Основну частину банківських ресурсів становлять внески фізичних і юридичних осіб.

Динаміка обсягів як депозитів суб'єктів господарської діяльності, так і внесків населення має стійку тенденцію до зростання. Депозити підприємств, починаючи з 1998 р., щорічно збільшуються приблизно на 40–50 %. Внескам населення властива ще вища тенденція до зростання. З 2000 р. темп приросту впевнено перевищує 50 %. Навіть з огляду на інфляційний ризик можна говорити про підвищення довіри до кредитно-банківської системи України. Це свідчить про те, що вона зарекомендувала себе як надійного посередника між заощадженнями та інвестиціями. Але банківські кредити ще занадто дорогі, тому важливого значення набуває залучення іноземних інвестицій, яке перетворилося на хронічну проблему.

Можна також визначити граничну схильність до заощадження. Для проведення загальних розрахунків приймемо як параметр s моделі Р. Солоу середнє значення за весь період, відповідно гранична схильність до заощадження становить 0,055.

Наступним параметром моделі Р. Солоу є частки праці й капіталу в національному доході. Виконавши необхідні розрахунки, отримаємо коефіцієнти, що визначають їх співвідношення в національному доході (див. таблицю). Зауважимо, що зміни коефіцієнтів за п'ять років були незначними. Для використання в моделі приймемо відповідно середні значення $\alpha = 0,499$, $\beta = 0,501$.

Отже, всі дані, необхідні для побудови моделі зростання Р. Солоу, розраховані. Наступним етапом є проведення факторного аналізу з метою виявлення джерел зростання і визначення величин необхідних для цього ресурсів. Отримавши чисельні значення, потрібні для побудови моделі даних, виконаємо розрахунки для економіки України.

В одержаних результатах для дослідження перспектив економічного зростання становлять інтерес кілька напрямів: по-перше, аналіз тенденцій динаміки ВВП і продуктивності; по-друге, аналіз факторів, що впливають на нагромадження капіталу і величину інвестицій; по-третє, динаміка темпу зростання населення.

Аналізуючи динаміку, наведену в таблиці, відзначимо певні закономірності та негативні моменти. Закономірність полягає в однакових загалом тенденціях розвитку динаміки ВВП, ВВП на одну особу, обсягів виробництва промислової продукції та інвестицій в основний капітал. Однак те, що рівень зниження реального внутрішнього продукту був істотніший, ніж ВВП у розрахунку на одну особу, а також зростання після спаду економіки ВВП на одну

Таблиця

Результати факторного аналізу джерел економічного зростання за моделлю Р. Солоу

Показники	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
ВВП (у фактичних цінах), млн грн	441 452	544 153	720 731	948 056	913 345	1082 569	1 316 600
ВВП (у фактичних цінах), млн дол. США	86 221,09	07 753,1	142 719	179 896,8	106 202,91	132 020,61	164 575
Кількість економічно активного населення, тис. осіб	22,28	22,25	22,32	22,4	22,2	22,1	22,1
Валове нагромадження основного капіталу, млн грн	96 965	133 874	198 348	25 0158	167 644	195 927	231 967
Капіталоозброєність праці одного робітника, грн	57 280,1	70 511,9	88 256,6	140 650,3	175 876,4	300 873,1	342 485,7
Інвестиції в основний капітал, млн грн	93 096	125 254	188 486	233 081	151 777	150 667	209 130
Відношення інвестицій до кількості економічно активного населення, грн	734,9731	952,1798	1 321,21	1 594,795	1 803,009	2 022,986	2 233,588
Гранична схильність до збереження	-0,016	0,024	0,090	0,303	0,388	-0,458	-0,016
Частка капіталу в національному доході	0,510	0,507	0,509	0,499	0,497	0,483	0,502
Частка праці в національному доході	0,490	0,493	0,491	0,501	0,503	0,517	0,498
Норма вибуття основного капіталу	0,040	0,037	0,037	0,028	0,027	0,002	0,002
Темп приросту населення	-0,450	-0,850	-0,430	-0,650	-0,430	-0,430	-0,440
Граничний продукт капіталу	0,168	0,169	0,174	0,182	0,183	0,191	0,197
Чистий граничний продукт капіталу	0,091	0,100	0,096	0,118	0,092	0,070	0,102

Складено за: Офіційний сайт Єврокомісії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/regional_policy/cooperation/index_en.htm; Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>; Сайт Європейської асоціації агенцій розвитку (EURADA, European Association of Development Agencies) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eurada.org/site/>.

особу більше, ніж зростання реального ВВП, – досить негативне явище. Це є свідченням того, що населення України постійно зменшувалося, а активи економіки – знецінювалися.

Щодо обсягів виробництва промислової продукції, то менший рівень його зниження порівняно з падінням ВВП означає, що його перекривало менше зниження обсягів продукції важкої промисловості, насамперед металургії (у тому числі на експорт).

Хоча така динаміка має об'єктивну основу – Україна намагалася максимально використати сформований виробничий потенціал, більшою мірою це негативна тенденція. По-перше, вона відображає негативний стан платоспроможності громадян, від якого виробники товарів народного споживання абстрагуватися не можуть (фактор сукупного попиту). По-друге, це певна інертність, яка є відлунням минулої економічної системи, одним з догматів якої були випереджальні темпи розвитку виробництва засобів виробництва. Однак насправді ці пропорції визначалися не стільки пріоритетом засобів виробництва, скільки використанням наявних можливостей галузі. Зростання у 2010 р. виробництва промислової продукції на 32 % проти 2009 р. порівняно з річним зростанням ВВП на 13,8 % є, безумовно, позитивним явищем, але недостатнім.

Недостатнє зростання капітальних вкладень – інвестицій в основний капітал (порівняно з динамікою ВВП) – було, по-перше, набагато гіршим чинником; по-друге, це вкрай негативна тенденція, оскільки саме вона може стати головною перешкодою на шляху економічного зростання, адже ефект від інвестицій виявляється лише через декілька років. Правда, з 2000 р. ситуація значно поліпшилася – зростання у середньому становило 21 % щорічно, але відставання від потреб оновлення основних фондів залишається істотним. По-третє, це свідчить про те, що фінансові проблеми розвитку економіки найбільш складні й потребують особливої уваги. Аналіз стану капіталоозброєності показує, що граничний продукт капіталу більший, ніж темпи зростання економіки. А отже, вітчизняна економіка розвивається з обсягом основного капіталу меншим, ніж за “золотим правилом” факторного аналізу Р. Солоу. Тому Україні потрібно шукати джерела фінансування оновлення активів та ресурсів економіки з метою економічного зростання.

Індикатори економічного розвитку орієнтовані на створення нової якісної ресурсної бази економіки в контексті національної безпеки. Однією з умов економічного розвитку країни є здійснення ефективної амортизаційної політики, яка б оптимізувала параметри відтворення основного капіталу. В умовах нестачі інвестиційних ресурсів своєчасне оновлення основних фондів залежить від ефективності формування і використання амортизаційного фонду. Тому саме вдосконалення механізму амортизації може сприяти підвищенню темпів економічного зростання в країні.

Фінансові баланси підприємств України, головну частку в яких становлять основні фонди, знецінені, оскільки останнім часом не перераховувалися на рівень інфляції. У результаті ці фонди нині не відповідають ні обсягам виробництва, ні одержуваному прибутку. Знецінення фінансових балансів у свою чергу призводить до знецінення валових показників економіки (за якими провадяться міжнародні порівняння економічного розвитку країн), зростання яких могло бути більшим у разі відновлення нормальної вартості балансів. Ці проблеми сьогодні практично не вирішуються, що, на наш погляд, прямо пов'язано з відсутністю в країні ефективної та обґрунтованої амортизаційної політики.

Для виконання аналізу сучасної ситуації і прогнозу майбутніх перспектив доцільно розглянути зарубіжний досвід, особливо розвинутих країн, у використанні амортизаційної політики як фактора конкурентоспроможності економіки та економічного розвитку загалом.

Приблизно з середини минулого століття в більшості промислово розвинутих країн амортизація з формально податкового заходу, покликаного фіксувати знос основних фондів із зарахуванням його вартості на витрати виробництва, поступово перетворилася на один з головних інструментів регулювання розширеного відтворення; становлячи в загальних інвестиціях близько 65–70 %, вона потіснила прибуток і позикові кошти.

У США з 1954 р. регулярно, приблизно раз на 10 років, проводилися значні амортизаційні реформи. Як правило, після кожної з них прискорювалися інвестиційна діяльність та збільшувалися амортизаційні відрахування в загальних інвестиціях. Їх частка в цілому по країні за 1950–2010 рр. збільшилася з 18 до 74,2 %, у результаті чого ефективна ставка з податку на прибуток у корпоративному секторі знизилася за цей період з 34 до 15 %. Пере-

достання амортизаційна реформа (2002 р.) була спрямована переважно на стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу. Через сім років, з метою подолання економічної і фінансової кризи, амортизаційну політику знову модернізували. За ініціативою президента Б. Обама був прийнятий закон під назвою “Американський акт відновлення і реінвестицій 2009”; з виділених під нього 787 млрд дол. США 40 % передбачалося витратити на цільові податкові пільги. Згідно з цим законом, у перший же рік після придбання майна дозволяється одноразово списувати у вигляді амортизаційних відрахувань за корпоративним сектором 50 % від ціни придбання, а за малим і середнім бізнесом – 100 %.

Активне використання у США прискореної амортизації протягом останніх 60 років стало однією з найважливіших передумов здобуття передових позицій у світі в технічному, технологічному, інформаційному та багатьох інших аспектах. Економічний аналіз довів, що амортизаційні відрахування сьогодні є найефективнішим інвестиційним ресурсом. Переважна частка амортизаційних сум в інвестиціях дає можливість знизити ціну продукції, чого набагато важче домогтися при використанні для інвестицій позикових коштів або власного прибутку. При цьому таке правило діє на рівні не тільки окремих підприємств, а й держави загалом.

Тоді як Китай, спираючись на свою дешеву робочу силу, завойовує світові ринки за допомогою низьких цін на товари, таких самих цілей досягають ті країни, які використовують прискорену амортизацію. Використання прискореної амортизації з метою оновлення основних фондів та фінансування розширеного відтворення потрібно розглядати як одну з форм непрямого субсидування розвитку економіки з бюджету держави.

Характеризуючи амортизаційні відрахування як найефективніше джерело інвестиційної діяльності, можна виявити деякі їх особливості, що позитивно впливають на розвиток економіки. По-перше, амортизаційні відрахування, на відміну від прибутку і позикових коштів, є найстабільнішим джерелом інвестицій, оскільки на них значно менше впливають спади виробництва, підвищення ставок за кредитами, зміна цін тощо. Під час кризових явищ в економіці обсяг прибутку може істотно скоротитися, а амортизаційні відрахування здебільшого зберігаються на докризовому рівні або навіть зростають, що спостерігалось у США в період Великої депресії і в 2008–2010 рр.

По-друге, оскільки амортизаційні відрахування мають цільову функцію і витратити їх можна тільки на інвестиційну діяльність, то підприємець, скориставшись податковими пільгами, що звільняють амортизацію від податку на прибуток, водночас отримує у користування “гарячі гроші”, і якщо вони підуть не на інвестиції, то за ними доведеться сплатити податок на прибуток.

На початкових етапах прискореного списання основних фондів амортизаційні відрахування активно витрачаються на заміну застарілих машин і обладнання більш сучасною технікою. Потім, коли така заміна відбулася, бізнес починає спрямовувати ці гроші не на придбання наявних у продажу технічних засобів, а на створення нових, продуктивніших, тобто на НДДКР. Саме застосування прискореної амортизації протягом тривалого часу зумовило збільшення частки асигнувань на науково-технічні розробки у великих американських компаніях. Цим пояснюються і низькі витрати вітчизняного металургійного комплексу на НДДКР: вони в десятки разів менше, ніж у провідних компаніях аналогічного профілю за кордоном.

Розглядаючи цілі зарубіжної амортизаційної політики, виокремимо найважливіші напрями:

- відновлення витрат для розвитку та підтримки паритетного науково-технічного і технологічного рівня виробництва;
- відновлення основного капіталу для сфери найманої праці;
- управління інвестиційною та інноваційною політикою з метою вирішення державних завдань структурного розвитку економіки (галузеві та територіальні пріоритети);
- управління торговельним балансом.

У деяких країнах, наприклад у Франції, є преференції з амортизації акцій і паїв для комерційних фірм, які підпадають під угоду про сприяння адаптації підприємств до діяльності на Спільному ринку. Це стимулює переміщення капіталів у створення інтеграційних

структур на пріоритетних напрямках державної структурної економічної політики. В Україні ця форма амортизації не використовується.

Крім того, у розвинутих країнах, зокрема у США, існує амортизація ризикового фінансування. У такому випадку кредитори наражаються на ризик втрати внеску в разі невдачі проекту, але очікують підвищення норми прибутку та виплат високих дивідендів у разі успіху. З цією метою у кредиторів приріст капіталу за рахунок дивідендів від венчурних компаній оподатковується за загальними ставками податку на прибуток, але у разі збитків, пов'язаних із володінням цінними паперами, їм дозволено суму збитків віднімати від оподаткованого доходу.

Економічна амортизація розглядається як обов'язок підприємства зберігати первісну вартість капіталу, захищаючи його від можливих збитків. Вартість заміни основних фондів визначається як очікувані витрати на відновлення основних фондів до кінця кожного фінансового року. Мета економічної амортизації – забезпечення здатності підприємства замінити майно, коли воно фізично зношене або морально застаріле.

Водночас виникають певні ризики. Якщо амортизаційні відрахування господарського суб'єкта занижені, то штучно збільшуються його доходи і створюється ілюзія добробуту для залучення акціонерного капіталу, що загрожує в майбутньому серйозними збитками для акціонерів. І навпаки, завищені амортизаційні відрахування збільшують видатки та знижують базу оподаткування. Звідси виникає необхідність регламентувати процес нарахування амортизації.

У зарубіжній юридичній практиці застосовується низка заходів, спрямованих на стимулювання прискореної амортизації та зростання інвестицій. Але таке стимулювання основного капіталу за своєю природою містить інфляційний імпульс, зумовлений зарахуванням витрат до собівартості продукції та зниженням, відповідно, прибутку й обігових коштів. Для запобігання цьому імпульсу в США, наприклад, податкова програма Дж. Буша-молодшого передбачала скорочення інших витрат корпорацій, зокрема ставок податків, розраховуючи на те, що ці заходи сприятимуть вивільненню капіталу і спрямуванню його на інвестиції, а зростання ВВП і розширення поля оподаткування перекриють збитки від зниження ставок.

У Франції, застосовуються амортизаційні канікули, тобто відстрочка амортизації, якою користується підприємство, що потрапило у скрутне становище (кон'юнктура ринку, неплатежі за замовленнями, інфляція тощо). Воно може вирахувати з оподаткованого доходу суми амортизації, але включити їх в амортизацію після того, як справи поліпшаться, до того використовуючи кошти на цілі поточного фінансування.

Амортизація для інноваційних цілей з'явилася у 1880–1890-х роках у зв'язку з виникненням потреби в стимулюванні нових організаційних форм приватного бізнесу, здатних швидко реалізовувати новітні технічні та технологічні розробки, особливо у галузі енергозбереження й екологічної безпеки.

У сучасних податкових системах розвинутих країн діють податкові пільги покупцям нових випусків акцій компаній, широко практикується прискорена амортизація устаткування, списання видатків на розвідку й обладнання місць видобутку в гірничодобувній і нафтогазовій промисловості, відрахування з оподаткованого доходу витрат на науково-дослідні розробки. Також амортизація використовується для стимулювання торговельного балансу. З метою підвищення конкурентоспроможності експортерів застосовуються вибіркові заходи прискорення амортизації, зокрема для високовитратних підприємств гірничої промисловості та чорної металургії.

Зауважимо, що ці та інші заходи стимулювання амортизації не мають постійного характеру. Вони використовуються як тимчасові на певний строк, але зберігаються на той час, який потрібен для досягнення поставленої мети, і контролюються за принципом "витрати – результат". В українському законодавстві таких заходів не передбачено.

Проаналізувавши зарубіжний досвід амортизаційної політики, наголосимо на двох основних завданнях, які вирішуються за допомогою зазначених концепцій економічної та фінансової амортизації для створення конкурентоспроможної національної економіки:

- досягнення за допомогою амортизаційної політики національних пріоритетів, стимулюючи приватну економіку здійснювати витрати з урахуванням інтересів державних органів;

– переоцінка різних статей балансу підприємства, зокрема його основного капіталу та резервів, з метою урахування ефекту знецінення грошей у період інфляції. Без перерахування амортизаційні відрахування недостатні для заміни включеного в актив майна.

Отже, амортизація у світовій практиці – це не простий спосіб відрахування, за якого використовуються єдині для всіх і незмінні коефіцієнти. Вона може бути гнучкою і багато в чому залежить від мети держави. Але головне – амортизаційних відрахувань має бути достатньо для заповнення вартості основних фондів.

Водночас практика амортизаційної політики західних країн разом із позитивними результатами має і певний негативний ефект: доводить, що прагнення використовувати якомога більше стимулюючих заходів може обернутися марнотратством і господарським склерозом. Показники прибутку й зростання обсягів, які досягаються за рахунок фінансової та економічної амортизації, не є основою можливостей підприємства утримувати конкурентні позиції на ринку. Такі можливості відображає фінансовий баланс.

Тому політика амортизації як потужний спонукальний захід повинна перевірятися за станом фінансових балансів, і необхідний ефективний контроль суспільства та держави за ним. Саме тому в деяких країнах (Німеччина, Франція) на приватних підприємствах виробничі ради за участю найманих робітників і профспілок мають право контролювати чистоту фінансових операцій адміністрації. З цієї ж причини регулювання природних монополій (США) відбувається, ґрунтуючись на показниках фінансових балансів, а не прибутку.

Обачність у застосуванні спонукальних заходів потребує точного прогнозування їх наслідків (або наслідків їх незастосування). Слід контролювати ступінь дієвості і ту межу, за якою ці заходи перестають діяти. У підсумку від спонукальних заходів має бути реальна суспільна користь, що визначає їх тимчасовий гнучкий характер. Держава може в будь-який момент змінити їх або скасувати, а це стимул до того, щоб учасники ринку не звикали до утриманства.

Таким чином, стан фінансових балансів у розвинутих країнах – ключовий показник національного розвитку. Тобто саме вони, а не валовий продукт є “сховищем” ресурсів і засобів для життєдіяльності нинішнього і майбутнього поколінь громадян. Це – предмет уваги з боку держави, предмет відповідальності бізнесу і предмет контролю з боку суспільства. В оптимальному варіанті результати повинні постійно вивчатися і має відбуватися постійний пошук нових оптимальних підходів до справи, що створює формулу “держави та бізнес – відповідальні партнери” замість усталеної в Україні формули “держави – поза економікою”.

Заходи зі стимулювання слід супроводжувати контролем результатів для фінансових балансів і гнучким плануванням. Особливо це важливо для фінансового вирівнювання національних економік в інтеграційних процесах з метою уникнення домінуючої позиції одних учасників над іншими і переростання фінансових диспропорцій у політичні напруження, як це сталося в будівництві Вільного економічного простору (Союзу Росії, України, Казахстану та Білорусі).

Внаслідок криз виявилася нова сутність у системі ринкової економіки капіталізму – гігантські обсяги транскордонного капіталу, не пов’язаного з національною територією, і здатного спричиняти валютні, фондіві й цінові деформації світового ринку, що знову породжують інфляційні очікування. Тому кожна ринкова система зобов’язана здійснювати заходи асиміляції інфляції (усунення надлишкової грошової маси).

Можна виокремити деякі види суб’єктів ринку, що поглинають інфляцію і збільшують свої баланси:

- спекулятивні фірми, які асимілюють значну частину інфляції і балансових ресурсів товаровиробників шляхом трансферних цін;
- бюджет, що має можливість асимілювати через державний борг;
- найнезвичніше для нашої країни – асиміляція інфляції в структурі основного капіталу через амортизаційну політику.

Причому серед названих суб’єктів асиміляції інфляції лише амортизація прямо пов’язана з національною територією і робочими місцями для населення. Позитивне значення активної амортизаційної політики полягає в тому, що вона зумовлює мультиплікативний ефект для всієї національної балансової системи. Приклад саме такої політики подають США й

інші провідні країни сучасної глобальної економіки, які без перебільшення можна назвати лідерами в конструюванні сучасної соціально-економічної політики.

Нині в українському законодавстві та офіційній статистиці стан фінансових балансів економіки практично не відображається. Захисні заходи від знецінення фінансових балансів вітчизняної економіки інфляцією відсутні, що призвело до втрати паритетних позицій вітчизняної переробної промисловості, яка має основне навантаження із забезпечення міжнародної конкурентоспроможності національної економіки в умовах лібералізації товарних і валютних ринків.

Використані джерела

1. Офіційний сайт Єврокомісії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/regional_policy/cooperation/index_en.htm.
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Сайт Європейської асоціації агенцій розвитку (EURADA. European Association of Development Agencies) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eurada.org/site>.
4. Кузьменко В. В. Економічна безпека та сталий розвиток: взаємодія на регіональному рівні: автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.01 / В. В. Кузьменко; Донец. нац. ун-т. – Донецьк, 2007. – 20 с.
5. Власюк О. С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку / О. С. Власюк; Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України. – К., 2008. – 48 с.
6. Шлемко В. Т. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення: монографія / В. Т. Шлемко, І. Ф. Білько. – К.: НІСД, 2007. – 144 с.
7. Мішина І. Г. Економічна безпека в умовах ринкових трансформацій: дис. ... канд. екон. наук : 08.00.01 / І. Г. Мішина; Дон. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. – Донецьк, 2007. – 235 с.
8. Пастернак-Таранушенко Г. Економічна безпека держави / Г. Пастернак-Таранушенко; за ред. Б. Кравченка. – К.: Ін-т держ. управ. і самовряд. при Кабінеті Міністрів України, 2004. – 140 с.
9. Пендюра М. М. Національна безпека України в контексті сучасних європейських геополітичних трансформацій: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / М. М. Пендюра; Київ. нац. ун-т внутрішніх справ. – К., 2005. – 212 с.